

Avoimen sektorin kilpailukyky — Suomen talouspolitiikan pyhä lehmä: näkökohtia budjettiesitelmien talouspoliittisesta retoriikasta¹

VISA HEINONEN

Finanssipolitiikalla tarkoitetaan niitä talouspolitiikan keinoja, joilla pyritään vaikuttamaan talouteen i) julkisten menojen — siis julkisen kysynnän ja siirtomenojen — tai ii) verotuksen kautta. Talouspolitiikan keskeisistä tavoitteista täystyöllisyyteen, oikeudenmukaiseen tulonjakoon sekä ekologisesti kestävään talouskehitykseen voidaan vaikuttaa juuri finanssipolitiikalla. Välillisesti sillä on vaikutuksensa myös talouspolitiikan muihin tavoitteisiin: hintatason vakauteen ja ulkoiseen tasapainoon.

Näistä lähtökohdista on mielenkiintoista tarkastella valtiovarainministerien Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä pitämiä budjettiesitelmää. Edellä sanotusta voisi päätellä, että niissä keskityttäisiin nimenomaan verotukseen ja julkisiin menoihin. Valtiovarainministerit ovat kuitenkin puhuneet monista muistakin asioista, mikä käy ilmi seuraavasta tarkastelusta. Syksyisin yhdistyksessä pidettyissä jo perinteisiksi muodostuneissa esitelmissä on käsitelty seuraavan vuoden budjettia ja esitelty finanssipolitiikan suhdannepoliittisia päälinjoja. Yleensä kansantalouden asiantuntijat ovat esittäneet esitelmän jälkeen muutaman puheenvuoron, jotka on myös julkaistu Kansantaloudel-

lissessä aikakauskirjassa. Tarkastelen tässä esityksessä valtiovarainministerien vuosina 1982—1991 Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä pitämien budjettiesitelmien ja niistä esitettyjen kommenttipuheenvuorojen retoriikkaa.

Retoriikalla tarkoitetaan kielen avulla tapahtuvaa suostuttelua, missä puhuja pyrkii saamaan yleisönsä vakuuttuneeksi sanomansa pätevydestä². Yleisöllä on siis retoriikassa tärkeä merkityksensä. Tarkastelemassani aineistossa yleisö koostuu lähinnä ammattiekonomisteista sekä talouselämän ja -politiikan päättäjistä.

1. Kilpailukyky

Luon tässä lyhyessä esityksessä katsauksen vuosien 1982—1991 budjettiesitelmien yleislinjoihin. Kiinnitän huomioni erityisesti siihen, miten *avoimen sektorin kilpailukyky*³ on esillä

² Retoriikasta, ks. esim. Heinonen (1992, 41—58), Kakkuri-Knuutila (1991), Perelman (1982), Perelman & Olbrechts-Tyteca (1971), Summa (1989) sekä Vickers (1989). Taloustieteen retoriikasta: Backhouse, Dudley-Evans & Henderson (1992), Klamer (1984) ja McCloskey (1985).

³ Puhuttaessa kilpailukyvyistä unohdetaan monesti tehdä ero 1) hintakilpailukyvyyn ja 2) reaalisen kilpailukyvyyn välillä. Hintakilpailukyky kytkee toisiinsa maan tuotannon ja työllisyyden. Sitä mitataan tavallisesti suhteellisilla yksikkötyövoimakustannuksilla. Erikseen voidaan vielä tehdä ero kysyntä- ja

¹ Artikkelin perustuu Helsingin Kauppakorkeakoululla 24. 4. 1992 järjestetyssä *Talous ja kieli* -seminaarissa pidettyyn esitelmiin. Kiitän Tuovi Allénia, Uskali Mäkeä, Mika Pantzaria, Eeva Pyörälää ja Juhana Vartiasta hyödyllisistä kommentteista. Ks. myös Allén, Heinonen & Pantzar (1992).

näissä puheenvuoroissa. Vientiteollisuuden hintakilpailukyvästä huolehtiminen ja vientijohtaisen kasvustrategian kyseenalaistamattomuus ovat *talouspolitiikan suomalaisen mallin*⁴ elementtejä. Valtiovarainministerien näkemykset ovat monilta osin yhteensopivia suomalaisen mallin kanssa.

Vuosina 1982—1991 aikana valtiovarainministereinä ovat olleet keskustapuolueen *Ahti Pekkala* (vuosina 1982, 1983, 1984 ja 1985), saman puolueen *Esko Ollila* (1986), sosiaalidemokraatit *Erkki Liikanen* (1987, 1988 ja 1989) sekä *Matti Louekoski* (1990) ja kokoomuksen *Iiro Viinanen* (1991). Sivumääräisesti aineistoa kertyi kaikkiaan 103 sivua. Pieni sanafrekvenssikoe paljastaa, että termi *kilpailukyky* esiintyy eri muodoissa kaikkiaan 102 kertaa. Ahkerimmin sitä käyttävät keskustapuolueen valtiovarainministeri *Esko Ollila* vuoden 1986 esitelmässään (18), sosiaalidemokraatti

tarjontapuolen hintakilpailukyvä välillä. Tällöin hintakilpailukyky kysyntäpuolella voidaan esittää seuraavasti:

p : e pu,

missä p = kotimaiset hinnat, pu = ulkomaan hinnat ja e = valuuttakurssi. Kysyntäpuolen hintakilpailukyvällä ei välttämättä ole suoraa yhteyttä kannattavuuteen. Lausekkeesta nähdään, että kilpailukyky paranee, mikäli kotimaan hintataso tai valuuttakurssi laskee. Vastaavasti tarjontapuolen hintakilpailukyky voidaan esittää:

c : e cu,

missä c = kotimainen hintataso, cu = ulkomainen kustannustaso ja e = valuuttakurssi. Samoin kuin kysyntäpuolella tarjontapuolen hintakilpailukykyyn pätee, että se kohenee, jos kustannustaso laskee tai valuuttakurssi nousee. On huomattava, että sanottu pätee ainoastaan täysin avoimessa taloudessa.

Reaalilla kilpailukyvällä tarkoitetaan muita kuin suoraan tuotteiden kustannuksista määräytyvään hintatasoon liittyviä tekijöitä. Tällaisia tekijöitä ovat laadulliset tekijät, yrityksen maine markkinoilla, innovointikyky, markkinointi jne. Reaalisen kilpailukyvä mittaaminen on yleensä paljon hankalampaa kuin hintakilpailukykyyn liittyvien tekijöiden mittaaminen. Hintakilpailukyky onkin periaatteessa helpomman mitattavuutensa takia suosittu mittari maan teollisuuden kannattavuudelle.

⁴ Mallia ovat tutkimuksissaan hahmotelleet *Jukka Pekkarinen* (1989), *Pekkarinen*, *Vartiainen*, *Väisänen* ja *Åkerholm* (1984), *Pekkarinen* ja *Vartiainen* (1989 ja 1992) sekä *Pekka Kosonen* (1987).

Taulukko 1. *Kilpailukyky-termin esiintyminen budjettiesitelmissä 1982—1991.*

Kilpailukyky-termin käyttö	hinta- kilpailukyky	reaalinen kk	
Pekkala 1982:	7	2	1
Åkerholm (puheenvuoro):	10	2	6
Pekkala 1983:	9	2	4
Morri (puheenvuoro):	2	1	—
Pekkala 1984:	7	—	2
Vartia (puheenvuoro):	1	—	—
Pekkala 1985:	3	1	—
Salolainen (puheenvuoro):	1	—	1
Ollila 1986:	18	4	1
Lipponen (puheenvuoro):	1	—	—
Suominen (—→—):	4	2	1
Liikanen 1987:	1	—	—
Ahtiala (puheenvuoro):	4	—	4
Liikanen 1988:	—	—	—
Korpela (puheenvuoro):	4	—	1
Vartia (—→—):	5	—	1
Liikanen 1989:	—	—	—
Koskela (puheenvuoro):	1	—	1
Louekoski 1990:	16	7	7
Viinanen 1991:	8	—	—
Yhteensä	102	21	30

Matti Louekoski (1990; 16), *Johnny Åkerholm* puheenvuorossaan *Pekkalen* esitelmään vuonna 1982 (10) ja keskustan *Ahti Pekkala* vuoden 1983 esitelmässä (9). Kilpailukyky-termin esiintyminen vuosien 1982—1991 budjettiesitelmissä ja niihin liittyvissä puheenvuoroissa on esitetty *taulukossa 1*.

Valtiovarainministerit ja heidän kommentaattorinsa käyttävät kilpailukyvä käsitteen eri versioita, ja tekevät joissain tapauksissa erotelun *hintakilpailukyvä* ja *reaalisen kilpailukyvä* välillä. Lisätäsmennyksiä yleisestä kilpailukyvä käsitteeseen puhujat tekevät seuraavasti: Vuoden 1984 esitelmässään *Ahti Pekkala* puhuu *teollisuuden kilpailukyvästä* ja samoin *Ilkka Suominen* valtiovarainministeri *Ollilan* esitelmään liittyvässä puheenvuorossaan vuonna 1986 sekä *Esko Ollila* vuonna 1986 käyttää monia eri versioita⁵. *Erkki Liikasen* vuoden

⁵ »Teollisuuden kilpailukyky» (*Ollila 1986, 327*), »metsäteollisuuden kilpailukyky» (mas. 328), »vientin reaalin kilpailukyky» ja »vientiteollisuuden kilpailukyky» (mas. 329) sekä »vientiyriyten kilpailukyky» (mas. 330).

Taulukko 2. Avoin/suljettu sektori -dualismin käyttö puheenvuoroissa.

Puheenvuoro	
Pentti Vartian kommentti	
Ahti Pekkalan esitelmään 1984	1
Esko Ollilan esitelmä 1986	1
Erkki Liikasen esitelmä 1987	1
Pertti Kukkonen kommentti	
Erkki Liikasen esitelmään 1987	1
Tarmo Korpelan kommentti	
Erkki Liikasen esitelmään 1988	3
Pentti Vartian kommentti	
Erkki Liikasen esitelmään 1988	4
Erkki Liikasen esitelmä 1989	1
Matti Louekosken esitelmä 1990	4
Iiro Viinanen esitelmä 1991	5
Yhteensä	21

1988 esitelmästä esittämissään puheenvuoroissa *Asko Korpela* ja *Pentti Vartia* käyttävät käsitettä *avoimen sektorin kilpailukyky*. Samoin *Iiro Viinanen* vuoden 1991 esitelmässään. *Matti Louekoski* puhuu vuoden 1990 esitelmässään *avoimen sektorin kilpailuedellytyksistä*.

2. Avoin/suljettu sektori -dualismi

Budjettiesitelmissä keskustellaan myös talouden dualistisesta jakautumisesta *avoimeen ja suljettuun sektoriin*. Dualismi esiintyy aineistossa kaikkiaan 21 kertaa⁶. Eniten sitä viljelevät kokoomuslainen valtiovarainministeri *Iiro Viinanen*, sosiaalidemokraattinen ministeri *Matti Louekoski* sekä Etlan *Pentti Vartia* kommenttipuheenvuorossaan *Erkki Liikasen* budjettiesitelmään. Avoin/suljettu sektori -dualismin käyttö lisääntyy selvästi 1980-luvun puolivälin jälkeen, ja sitä käytetään ahkerimmin kuluvaan vuosikymmenen kahdessa ensimmäisessä esitelmässä. Dualismin käyttö budjettiesitelmissä ja niiden kommentteissa on esitetty *taulukossa 2*. Erityisesti valtiovarainministerien

⁶ Dualismia käyttävät *Tarmo Korpela* (1988, 361–362), *Pertti Kukkonen* (1987, 367), *Erkki Liikanen* (1987, 365 ja 1989, 402), *Matti Louekoski* (1990, 374 ja 376), *Esko Ollila* (1986, 329), *Pentti Vartia* (1984, 361 ja 1988, 365) sekä *Iiro Viinanen* (1991, 411–414 ja 416).

Taulukko 3. Puhuminen sopeutumisesta budjettiesitelmissä ja kommentteissa.

Puheenvuoro	
Åkerholm (1982)	1
Pekkala (1984)	1
Pekkala (1985)	2
Ollila (1986)	3
Liikanen (1987)	3
Liikanen (1988)	1
Juhantalo (1988)	1
Vartia (1988)	1
Louekoski (1990)	2
Viinanen (1991)	5
Yhteensä	20

esitelmiä kommentoivat kansantaloustieteilijät näyttävät mieltyneen dualismiin.

Tarkastelkaamme joitain esimerkkejä avoin/suljettu sektori -dualismin käytöstä. Valtiovarainministeri *Iiro Viinanen* mukaan:

Varsinainen ongelma on, että kansantalouden voimavarat takavuosien korkeasuhdanteessa hakeutuivat liian suurena määrin suljettuun sektoriin. Liian pieni osa tuotannosta päätyy vientiin. Tilanteen korjaaminen edellyttää voimavarojen mittavaa siirtymistä suljetusta avoimeen sektoriin. (*Viinanen 1991, 412.*)

Viinanen siis edustaa sangen puhtaaksi viljeltyä talouspolitiikan suomalaisen mallin mukaista ajattelua, jossa suljettu sektori tuhlaa sen minkä avoin sektori ehtii kotiin kantaa. Hän kyllä suo valtiolle roolin avoimen sektorin »huoltajana»:

Vastuu kilpailukyvästä, työllisyydestä ja yritystoiminnan kannattavuudesta jää tällöin työmarkkinaosapuolten kannettavaksi, ei julkisen vallan harteille. On tietenkin paikallaan, että julkinen valta kantaa huolta kilpailukyvästä säilyttämisestä avoimella sektorilla. (*mas. 413.*)

Viinanen työntää vastuun finanssipolitiikan keskeisestä tavoitteesta täystyöllisyydestä työmarkkinoille.

Esko Ollila näkee ongelmia elvytyksessä. Hänen mukaansa:

Esimerkkinä voidaan mainita palkkaperusteisten sosiaaliturvamaksujen alennus,

joka on vilahdellut julkisessa keskustelussa. Se parantaisi kieltämättä välittömästi etenkin työvaltaisen vientiteollisuuden kilpailukykyä, mutta peräti 2/3 kustannusten kevenemisestä kohdistuisi kuitenkin suljettuun sektoriin, joka ei elvytystä erityisemmin kaipaa. (Ollila 1986, 329.)

Kolmantena esitän vielä näytteen innokkaasti kilpailukyvyistä puhuvan Matti Louekosken retoriikasta. Hän muotoilee ajatuksiaan seuraavasti:

Avoimen sektorin kilpailuedellytysten turvaaminen ja kohentaminenkin yhdyntävässä maailmassa on eräs talouspolitiikan kohtalon kysymyksistä. Ensi vuoden tuloja menoarvioesityksessä luodaan puitteita erityisesti hintakilpailukyvyyn palauttamiselle ja reaalisen kilpailukyvyyn jatkuvalla parantamiselle. (Louekoski 1990, 374.)

Suomalaiselle mallille on perinteisesti ollut ominaista tarjontapuolen tekijöiden korostaminen. Tämän lausuvat julki Ahti Pekkala (1982, 329), Esko Ollila (1986, 325), joka luonnehtii harjoitettua talouspolitiikkaa *pragmaattiseksi tarjonnan talouspolitiikaksi*, ja Pekka Ahtiala (1987, 370), joka puhuu tarjontapuolen kuntoon hoitamisesta.

3. Sopeutuminen

Monissa kannanotoissa puhutaan *sopeutumisesta* tai *sopeuttamisesta*. Silloin voidaan viitata julkisen talouden, ulkomaankaupan, kustannustason, verojen tai palkkojen sopeuttamisesta tai koko kansantalouden tai yksittäisten talousyksiköiden sopeutumiseen ympäröiviin olosuhteisiin. Sopeutuminen edellyttää vaihtoehtomuuttoa: kun sopeudutaan, ei etsitä vaihtoehtoisia ratkaisuja tilanteeseen. Periaatteessa tietysti sopeutuminen voi tapahtua myös vaihtoehtoisen ratkaisun kautta, mutta vaihtoehtoja ei yleensä esitetä keskustelussa kovin aktiivisesti.

4. Metaforat

Metaforat ovat retoriikan keskeisiä trooppeja eli puhekuvioita. Näitä vertaukseen perustuvia

kielikuvia käytetään kaikenlaisessa puheessa ja näin ollen myös talouspoliittisessa retoriikassa. Myös edellä käsittelemäni »kilpailukyky», »avoin/suljettu» -jaottelu sekä »sopeutuminen» ovat metaforia. Metaforilla on tärkeä sijansa inhimillisessä kommunikaatioissa. Talouspoliittisen keskustelun metaforat ovat toistaiseksi melko vähän tutkittuja. Joitain tutkimuksia on 1980-luvun lopulla tehty.⁷

Aineistossani valtiovarainministeri *Erkki Liikanen* suosii ruokailuun liittyviä metaforia. Puhuessaan työmarkkinaratkaisusta hän toteaa seuraavaa:

Ratkaisu on kolmen ruokalajin ateria. Ensiksi olisivat alkupalat, joilla avattaisiin ratkaisu. Varsinainen pääruoka tulisi myöhemmin. Sen jälkeen kun olisi voitu todeta esim. kaksivuotisen tulo ratkaisun toteutuneen keskitetyn sopimusratkaisun edellyttämällä tavalla, valtiolta voisi toisena sopimusvuotena toteuttaa loput sopimukseen sisällyneistä kohdista ikään kuin jälkiruokana. (Liikanen 1987, 365.)

Komentissaan Pekka Ahtiala jatkaa gastromonista iloittelua. Hän toteaa:

Kun olemme syöneet enemmän kuin »tienaaneet», joudumme joko »tienaamaan» enemmän tai syömään vähemmän, eli joko lisäämään tarjontaa tai vähentämään kysyntää. (Ahtiala 1987, 370.)

Seuraavana vuonna *Liikanen* palaa vielä »ruokapöydän ääreen». Hän kantaa huolta pöytäetiketistä. Kommentoidessaan verojärjestelmän monimutkaistumista *Liikanen* on sitä mieltä, että »on rapautettu veropohjaa, luotu veronhuojennuksia, tarjottu porkkanaa silloinkin, kun vatsa on jo sisäfilettä täynnä» (*Liikanen* 1988, 357). 1980-luvun lopun nousukaudella yleensä askeettisina pidetyt talousmiehetkin siis innostuivat »mässäilemään».

Talouspoliittisessa keskustelussa käytetään usein lääketieteellisiä metaforia. *Erkki Liikanen* vaalii perinnettä puhumalla »elvytystoimista D-vitamiiniruiskeineen» (*Liikanen* 1987, 361). *Liikasen* mukaan lisäksi julkinen talous

⁷ Suomessa talouspolitiikan metaforia ovat tutki-neet ainakin *Mäki ja Vartiainen* (1989), *Pantzar* (1989a ja 1989b) sekä *Heinonen* (1992) ja muualla *Galbraith* (1988) ja *Goodwin* (1988).

on »verraten terveellä pohjalla» (mas. 362). Häntä kommentoiva Pekka Ahtiala jatkaa samalla linjalla ja puhuu »diagnoosista», »D-vitamiinihoidosta» sekä »piristys- ja kasvuruiskeesta». Myös Matti Louekoski käyttää lääketieteen metaforia: hänen mukaansa »terveeseen vaihtosuhteeseen» päästään inflaation hidastumisen ja »paranevan hintakilpailukyvyyn» avulla (Louekoski 1990, 374). Kilpailukyvyyn parantamisen metafora on selvästi melko suosittu⁸. Vaihtoehtoisesti puhutaan kilpailukyvyyn »palauttamisesta», »kohentamisesta», »edistämisestä» tai »kuntoon hoitamisesta».

Talouseläytöpolitiikan suomalaisen mallin retoriikkaan on kuulunut talouseläytöpolitiittisten ongelmien epäpolitiisoiminen, joka on sopinut yhteen ristiriitojen ja erimielisyyden raateleman poliittisen keskustelun välttämisen kanssa. Sen sijaan ongelmat on haluttu nähdä diagnoosia ja hoitoa kaipaavina lääkärin ammattikuvaan sopivina teknisinä ongelmina (ks. Mäki ja Vartiainen 1989, 87—88), jolloin päättäjät ja virkamiehet ovat sovitelleet harteilleen valkotakkia. Tutkittuaan taloustieteilijöiden käyttämän retoriikan yhteyttä heidän rooleihinsa Goodwin (1988) on tehnyt sen mielenkiintoisen havainnon, että puhuessaan maallikkoyleisölle taloustieteilijät ovat taipuvaisia hylkäämään omassa tutkimuksessaan ja keskinäisessä keskustelussaan viljelemänsä fyysiset sekä mekaaniset metaforat ja käyttämään lääketieteen sekä biologian metaforia.

Iiro Viinanen on valinnut metaforansa alkoholismien hoidon, ilmailun ja sodankäynnin alalta. Hän puhuu »katkaisuhoidosta», »syökykierteen jengoilta vipuamisesta», viennin »jyrkästä laskusta» sekä »tikittävästä eläkepommista». Goodwinin mukaan (1988, 213—214) sodankäyntiin liittyvien metaforien käyttö on ominaista ulkomaankaupasta käydylle keskustelulle Yhdysvalloissa: niitä ovat käyttäneet sekä vapaakaupan kannattajat että vastustajat. Alkoholismien hoitoon liittyvä metafora

⁸ Kilpailukyvyyn parantamisesta puhuvat Pekkala (1982) kolme kertaa, Åkerholm (1988) peräti kuusi kertaa, Pekkala (1983) kerran, Ollila (1986) kerran, Liikanen (1987) kerran, Korpela (1988) kerran ja Louekoski (1990) kuusi kertaa eli aineistossa puhutaan 19 kertaa kilpailukyvyyn parantamisesta.

sopii hyvin suomalaiseen kulttuuriin, jossa alkoholi ja sen käytön kontrolloimisella on hyvin latautunut erityismerkitys. Kansan juomistahan on säädelty pitkään kontrollipoliittisin toimin. Viittaaminen katkaisuhoidon voi olla tehokas suostuttelukeino, jos yleisö saadaan uskomaan, että potilaan (kansantalouden) alkoholi-ongelma on päässyt liian pitkälle: siitä aiheutuu terveydellisiä (yleiskunto laskee, keskivartalo pöhöttyy) ja sosiaalisia haittoja (naapurit häiriintyvät). Valtiovarainministeri Matti Louekosken käyttämä metafora voidaan myös tulkita alkoholismien hoitoon liittyväksi. Louekosken mukaan:

Avoimen sektorin investoinnit ovat puolestaan välttämättömiä, joten myös säästäminen on välttämätöntä, jos ja kun tasapaino-ongelmasta ponnistellaan kuiville talouskasvun — tosin vaatimattoman — kautta. (Louekoski 1990, 376; alleviivaus V. H.)

Louekoski uskoo potilaan raitistumiseen katkaisuhoidon avulla: potilas on saatava pois sopimattomien harrastusten parista ja hänet on totutettava taas protestanttisen etiikan edellyttämään säästäväisyyteen sekä työntekoon.

Kauko Juhantalo tuo mielenkiintoisen lisän metaforiin. Kommentissaan Erkki Liikasen esitelmään vuonna 1988 hän puhuu »piilevän likviditeettilatauksen purkautumisesta» (Juhantalo 1988, 360). Juhantalon metafora liittyy lähinnä sähköoppiin. Fysikaalisperäisiä metaforia on käytetty muitakin. 1980-luvun puolivälissä keskustelussa alettiin puhua joustavuudesta⁹. Tämä metafora yhdistetään kilpailukykyyn ja tehokkuuteen tai instituutioiden joustavuuteen. Aiemmin mainitsemani ilmailuun liittyvät metaforat saattavat olla yhteydessä valtiovarainministeri Viinaseen insinöörin koulutukseen.

Kari Puumanen lainaa Erkki Liikaselta suomalaiskansallisen metaforan luonnehtiessaan suomalaista suhdannepolitiikkaa. Hän toteaa:

Ennenhän oli meillä tyypillistä, että ensin rajoitetaan ankarasti kysyntää eli, Erk-

⁹ Joustavuudesta puhuvat Pekkala (1985, 379) (»tuotannon joustavuus ja kilpailukyky»), Liikanen (1987, 364) (työmarkkinoiden joustavuus; tehokkuus ja joustavuus) sekä Ahtiala (1987, 370).

ki Liikasen vertausta käyttäen, mentiin lenkille, sitten tuli vakautus eli sauna ja lopuksi elvytys eli oluen juonti. Nyt on lähdetty liikkeelle sivistyneemmällä tavalla eli ensin nautittu vakautuslöylyt, mutta mitä sitten seuraa? Olen yhä vakuuttuneempi siitä, että ellei uusia talouspolitiikan linjapäätöksiä tehdä, niin tämä polku ei johda perille. (Puumanen 1988, 363, kurs. alkup.)

Ehkä 1980-luvun lopun ylikuumentumishuomassa lenkkeily unohdettiin ja painuttiin suoraan saunaan ja kaljalle.

5. Muutos ja pysyvyys talouspoliittisessa keskustelussa

Miten maailman ja aatteiden muutokset heijastuvat talouspoliittiseen keskusteluun? Talouspoliittisen ajattelun »muodit» ja näkökulmien vaihdokset tulevat esiin myös valtiovarainministerien budjettiesitelmissä. 1980-luvun julkisessa keskustelussa puhuttiin paljon *rakennemuutoksesta*. Aineistossani rakennemuutoksen teema esiintyy yllättäen vain kommenttipuheenvuoroissa: nimittäin *Johnny Åkerholm* (1982), *Paavo Lipponen* (1986), *Pekka Ahtiala* (1987) ja *Tarmo Korpela* (1988) puhuvat ra-

Taulukko 4. *Inflaatio ja työttömyys budjettiesitelmissä ja niiden kommentteissa.*

Puheenvuoro	Inflaatio	Työttömyys
Pekkala (1982)	5	1
Åkerholm (1982)	—	2
Pekkala (1983)	2	1
Morri (1983)	6	—
Pekkala (1984)	6	1
Pekkarinen (1984)	—	1
Pekkala (1985)	5	2
Liikanen (1985)	—	1
Ollila (1986)	1	1
Liikanen (1987)	1	3
Ahtiala (1987)	1	—
Vartia (1988)	1	—
Liikanen (1989)	3	1
Kari (1989)	1	—
Koskela (1989)	2	—
Viinanen (1991)	—	3
Yhteensä	34	17

kennemuutoksesta. Ainoastaan Liikasen esitelmää kommentoiva *Pekka Ahtiala* (1987) käyttää 1980-luvun toista muotitermiä eli puhuu *kulutushulasta*. Kolmatta muotitermiä käyttää *Erkki Liikanen* (1987, 363), joka puhuu *kasinotaloudesta*.

1980-luvun puolivälissä keskusteluun tuodaan myös *tieteen, tutkimuksen ja tuotekehittelyn* teema¹⁰. *Ilkka Suominen* kommentoi *Ollilan* näkemystä, jonka mukaan kansantalouden tuotannon ydinongelma on se, miten idänkaupan menetykset kyetään korvaamaan kotimaanmarkkinoilla sekä lisäämällä vientiä länteen. Hän hehkuttaa kommenttipuheenvuorossaan tutkimusrahoitusta seuraavasti:

Näin se tietysti on lyhyellä aikavälillä, mutta pidemmän ajan kuluessa siihen vaikuttaa myös se, miten tärkeänä valtiolta pitää reaalista kilpailukykyämme eli miten paljon se on valmis panostamaan tieteeseen, tutkimukseen, korkeakouluihin... Asiaa ei muuta vaan korostaa se, että 1987 budjetissa on lähdetty tiedemäärärahojen nostoon. Sen vaikutus taloudessa tuntuu vasta 5—15 vuoden kuluttua. (Suominen 1986, 335.)

Suomisen puheenvuorosta on kulunut pian kuusi vuotta. Viime aikojen tapahtumat ja talouspolitiikan käänteet viittaavat siihen suuntaan, että tieteen ja tutkimuksen resursseja pikemminkin rajusti karsitaan kuin lisätään¹¹.

1980-luvun lopun katteeton kasvuoptimismi kiteytyy *Pekka Ahtialan* kommentissa *Erkki Liikasen* budjettiesitelmään vuonna 1987. Hän lausuu seuraavaa:

Jos kuitenkin herra *Murphy* pysyisi pois, kansainvälisiä häiriöitä ei tule, ja hoidamme tarjontapuolemme ja hintakilpailukykyämme kuntoon, meillä olisi varsin lupaavat mahdollisuudet elintasomme jatkuvalla nousulla. (Ahtiala 1987, 370.)

¹⁰ Siitä keskusteleivat *Esko Ollila* (1986, 329), *Paavo Lipponen* (1986, 332), *Ilkka Suominen* (1986, 335), *Erkki Liikanen* (1987, 364), *Pekka Ahtiala* (1987, 370) sekä *Matti Louekoski* (1990, 375).

¹¹ Hallituksen hätäohjelman mukaan vuoden 1993 korkeakoulumenoista on tarkoitus leikata 200 miljoonaa markkaa, kouluopetuksen tuntikehyksiä leikataan, ammattikouluja yhdistetään ja lopetetaan sekä aikuisopintorahan saanti vaikeutuu.

Lausunto tuo mieleen 1970-luvun öljykriisi ja talouslamaa edeltäneen kasvuyhdyksen: tuolloin luonnonvarojen ehtyminen, maapallon kantokyvyn rajat tai köyhien ja rikkaiden välisen kuilun kasvu eivät huolettaneet.

Työttömyyden ja inflaation teemat ovat esillä monissa puheenvuoroissa. Inflaatio oli voimakkaasti esillä aina 1980-luvun puoliväliin asti. Työttömyys on selvästi ollut keskustelijoille pienempi huolenaihe. Työttömyysprosentti painuikin ennätyksellisen alas (3,5 % 1989) nousemaan nyttemmin huimiin korkeuksiin (13,8 % 1992). Talouspolitiikan suomalaisessa mallissa työttömyys on mielletty muille tavoitteille alistaiseksi ongelmaksi.

Investointeja käsiteltiin neljässä esitelmässä ja yhdessä kommentissa¹². Säästäminen kiinnosti lähinnä kommenttipuheenvuorojen esittäjiä¹³, joskin myös *Erkki Liikasen* esitelmässä (1989, 401–402) puututtiin alentuneen säästämisasteen ongelmaan. Kokonaistaloudellisen kehityksen kannalta investointeja tarvitaan, mutta ne eivät synny tyhjästä. Tutkijat kiinnittivätkin huomiota juuri siihen, että säästämistä tarvitaan kasvun turvaavien investointien takaamiseksi. *Pentti Vartia* muotoilee säästämiseen liittyvän ongelman seuraavasti:

Vaihtotaseen tasapainottaminen edellyttää resurssien siirtoa kulutuksesta säästämiseen ja edelleen avoimen sektorin investointeihin. Kilpailukykyisen avoimen sektorin suurentaminen on keskeinen tavoite, jos maa haluaa ylläpitää muita nopeampaa kasvuvauhtia. (*Vartia 1988, 365.*)

Verotuksesta budjettiesitelmissä toki keskusteltiin kuten odottaa saattaa. 1980-luvun loppupuolella nimenomaan verouudistus ja marginaaliverotuksen alentaminen olivat keskeisiä teemoja¹⁴. Verotusta luvattiin keventää, mutta

¹² Esitelmät olivat *Pekkanen (1982 ja 1984)*, *Ollilan (1986)*, *Liikasen (1989)* ja *Louekosken (1990)* esitelmät ja *Vartian (1988)* kommentti *Liikasen* esitelmään.

¹³ Kommenttipuheenvuoron esittäjistä *Pekkarinen (1984)*, *Vartia (1988)*, *Kari (1989)* ja *Koskela (1989)* käsitelivät säästämistä.

¹⁴ Verouudistusta käsitellään erityisesti *Pekkanen (1985)*, *Ollilan (1986)* sekä *Liikasen (1988)* esitelmissä ja niiden kommentteissa. Keskustelu liittyy lähinnä kokonaisveroasteeseen. Tuloverotuksen

toisin kuitenkin kävi: verouudistuksen varsinaiseksi sisällöksi tuli tuloverotuksen progressiivon purku, siirtyminen välittömästä verotuksesta välillisen suuntaan ja lopulta yleinen verotuksen kiristäminen, kun valtion verokertymä uhkasi romahtaa ja julkisen talouden rahoitusvajetta paisui yli äyräidensä. Valtiovarainministeri *Ahti Pekkala* tiivistää budjettitasapainon vaatimuksen seuraavasti:

Suomessa valtio ja julkinen sektori eivät tosiaankaan ole hyväksyneet suuria alijäämiä taloudessaan. Muiden maiden kokemukset viimeisten kymmenen vuoden ajalta osoittavat, että alijäämäpolitiikalla ei ole voitu kestävästi ratkaista työttömyyden ongelmaa. Useimmat yritykset irrottautua kansainvälisestä lamasta kotimaista kysyntää voimakkaasti elvyttävällä politiikalla ovat nimittäin johtaneet velkaantumiseen ja rakenteellisiin alijäämiin, jotka ovat lopulta rajoittaneet talouspolitiikan vaihtoehdot yhteen ainoaan eli äärimmäisen niukka. (*Pekkala 1984, 355.*)

Avoimen ja suljetun sektorin dualistinen talouden ja koko yhteiskunnan sukupuolijärjestyksestä heijastava tulkintakehikko on yksi talouspolitiikan perusdualismeista¹⁵. Se sisältää ajatuksen, jonka mukaan vain avoin sektori on aidossa mielessä tuottava ja viimekätinen varallisuuden lähde. Loismainen suljettu sektori puolestaan kuluttaa voimavaroja: se on ikäänkuin perheen elätettävä ottolapsi tai kotiäiti. Ajatus kiteytyy »Suomi elää viennistä» -tyyppiin iskulauseisiin. Tämän tyyppinen ajattelu on korostunut aikaa myöten talouspolitiikan suomalaisessa mallissa, jossa kotimarkkinatollisuus on koko sotien jälkeisen ajan jätetty tuuliajolle ja huomio on kiinnitetty vientiteollisuuteen. Kansantalouden nykytila antaa aiheen kysyä, onko menty liian pitkälle. Olisiko vihdoin syytä kiinnittää huomiota myös kotimaisen teollisuuden ja palvelujen sekä pienten ja keskisuurten yritysten asioihin?

Olen toisessa yhteydessä (*Heinonen 1992*)

progressiosta ei keskustella. Ainoastaan *Erkki Liikasen (1985, 381)* kommentissaan *Ahti Pekkanen* esitelmään ja *Erkki Koskela (1989, 410)* kommentissaan *Erkki Liikasen* esitelmään keskustelevat tulo- ja verotuksen yhteydessä.

¹⁵ Ks. *Allén, Heinonen & Pantzar (1992)*.

tarkastellut Suomen Efta-ratkaisun yhteydessä käytyä talouspoliittista keskustelua ja todennut sen yhteydet talouspolitiikan suomalaiseen malliin. Kilpailukyky ja kasvu sekä sopeutuminen olivat jo tuolloin keskustelua käyneiden talouspolitiikan asiantuntijoiden keskeisiä huolenaiheita. Edustavan esimerkin tarjoaa *Teuvo Auran* teksti vuodelta 1960. Hän kirjoitti Kansantaloudelliseen aikakauskirjaan Suomen talouden elinehdoista seuraavasti:

Suhdanteiden heikentyessä kilpailu tulee vielä kovenemaan. Se ei tule koskemaan ainostaan vientiä, vaan tulee tuntumaan voimakkaana myös kotimarkkinoilla. Toimintapiteet oman kilpailukykyemme parantamiseksi ovatkin välttämättömiä, jotta pysyisimme hyötymään avautuvista uusista markkinomismahdollisuuksista ja myös jotta emme menettäisi kotimarkkinoilla alaa kilpailevalle tuonnille.

Niinpä meidän on selviytyäksemme kiristävissä kansainvälisessä kilpailussa kiinnitettävä erityistä huomiota hinta- ja kustannusrakenteeseemme ja sen suhteelliseen alentamiseen. Jo pelkästään valtion asettamia julkisia rasituksia ajatellen on tässä paljon tehtävää. (*Aura 1960, 374, kurs. alkup.*)

Aura kiteyttää osuvasti suomalaisen talouspoliittisen keskustelun ikuisuusteemat: kasvun, kilpailukykyyn ja sopeutumisen. *Esko Ollilan* luonnehdinta Suomen talouspolitiikan linjasta on osuva: pragmaattinen tarjonnan talouspolitiikka. Voimakas jatkuvuus tuo mieleen aikoi- naan suosituksen iskelmä tekstin: »Koskaan et muuttua saa...»

Kirjallisuus

- Ahtiala, P. (1987): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1987:4*, 369—370.
- Allén, T., Heinonen, V. & Pantzar, M. (1992): »Isä tuo rahat kotiin ja äiti tuhlaa ne — retki suomalaisen talouspolitiikan retoriikkaan», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1992:4*.
- Aura, T. (1960): »Suomen talouden elinehdot», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1960:4*, s. 368—381.
- Backhouse, R., Dudley-Evans, T. & Henderson, W., toim. (1992): *Economics and Language*. Routledge, ilmestyy.
- Galbraith, J. (1988): »The Grammar of Political Economy», teoksessa *The Consequences of Economic Rhetoric* (eds. Klamer, A. et al.), 221—239. Cambridge, Cambridge University Press.
- Goodwin, C. (1988): »The Heterogeneity of the Economists' Discourse: Philosopher, Priest and Hired Gun», teoksessa *The Consequences of Economic Rhetoric* (eds. Klamer, A. et al.), 207—220. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hall, P. A., ed. (1989): *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism Across Nations*. Princeton, Princeton University Press.
- Heinonen, V. (1992): *Suomen Efta-vapaakaupparatkaisu ja siitä käyty asiantuntijakeskustelu talouspoliittisena retoriikkana*. Kansantaloustieteen lissensiaatintutkimus, Helsingin yliopisto.
- Juhantalo, K. (1988): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1988:4*, 359—361.
- Kari, J. (1989): »Puheenvuoro: Tuloverotusta kevennettävä, budjetin menopuoli kuriin», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1989:4*, 404—406.
- Klamer, A. (1984): *The New Classical Macroeconomics — Conversations with the New Classical Economists and their Opponents*. Sussex, Wheat-sheaf Books Ltd.
- Klamer, A., McCloskey, D. & Solow, R., eds. (1988): *The Consequences of Economic Rhetoric*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Korpela, T. (1988): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1988:4*, 361—362.
- Koskela, E. (1989): »Puheenvuoro: Budjetti- ja veropolitiikka ja kotimainen säästäminen», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1989:4*, 406—410.
- Kosonen, P. (1987): *Hyvinvointivaltion haasteet ja pohjoismaiset mallit. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 48*. Mänttä, Vastapaino.
- Kukkonen, P. (1987): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1987:4*, 366—369.
- Liikanen, E. (1985): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1985:4*, 380—381.
- Liikanen, E. (1987): »Vuoden 1988 budjetti», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1987:4*, 361—366.
- Liikanen, E. (1988): »Budjettiesitelmä», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1988:4*, 355—359.
- Liikanen, E. (1989): »Budjettiesitelmä», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1989:4*, 401—404.
- Lipponen, P. (1986): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1986:4*, 332—333.
- Louekoski, M. (1990): »Vuoden 1991 budjettiesitys», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1990:4*, 371—378.
- McCloskey, D. (1985): *The Rhetoric of Economics*. Wisconsin, University of Wisconsin Press.
- Morri, P. (1983): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja 1983:4*, 414—417.
- Mäki, U. ja Vartiainen, J. (1989): »Talouspolitiikan retoriikka», teoksessa *On se niin väärin* (toim.

- Tutkijaliitto*), s. 78—94. Helsinki, Tutkijaliitto.
- Ollila, E. (1986): »Vuoden 1987 budjetti», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1986:4, 325—332.
- Pantzar, M. (1989a): »Kuinka konsensusta uusinnetaan?», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1989:2, 224—229.
- Pantzar, M. (1989b): »Havaintoja talouspoliittisten todellisuuskuvien muokkautumisesta Suomessa 1973—1989», *Esitelmää ja kirjoituksia n:o 16, Työväen taloudellinen tutkimuslaitos*.
- Pekkala, A. (1982): »Talouspolitiikan lähiajan näkymät», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1982:4, 325—333.
- Pekkala, A. (1983): »Vuoden 1984 tulo- ja meno- arvioesitys», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1983:4, 405—411.
- Pekkala, A. (1984): »Vuoden 1985 tulo- ja meno- arvioesitys», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1984:4, 349—355.
- Pekkala, A. (1985): »Vuoden 1986 tulo- ja meno- arvio», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1985:4, 375—380.
- Pekkarinen, J. (1984): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1984:4, 356—359.
- Pekkarinen, J. (1989): »Keynesianism and Scandinavian Models of Economic Policy», teoksessa *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism Across Nations* (ed. Hall, P.A.), 311—345. Princeton, Princeton University Press.
- Pekkarinen, J., Vartiainen, J., Väisänen, J. ja Åkerholm, J. (1984): »Suomalainen finanssipolitiikka ja kysynnän säätely», teoksessa *Sata vuotta suomalaista kansantaloustiedettä* (toim. Koskenkylä ym.), 207—251. Vammala, Kansantaloudellinen Yhdistys.
- Pekkarinen, J. ja Vartiainen, J. (1989): »Suhdannekehitys ja suhdannepolitiikka», teoksessa *Suomen kansantalous — instituutiot, rakenne ja kehitys* (toim. Loikkanen, H. ja Pekkarinen, J.), 298—326. Porvoo, WSOY.
- Pekkarinen, J. ja Vartiainen, J. (1992): *Suomen talouspolitiikka*, ilmestyy lähitulevaisuudessa.
- Perelman, Ch. (1982): *The Realm of Rhetoric*. Notre Dame, University of Notre Dame Press.
- Perelman, Ch. & Olbrechts-Tyteca, L. (1971): *The New Rhetoric — A Treatise on Argumentation*. Notre Dame, University of Notre Dame Press.
- Puumanen, K. (1988): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1988:4, 363—364.
- Salolainen, P. (1985): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1985:4, 382—383.
- Summa, H. (1989): »Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: tapaus asuntopolitiikka» *Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 17*. Espoo.
- Suominen, I. (1986): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1986:4, 333—335.
- Tutkijaliitto (1989): *On se niin väärin*. Helsinki, Tutkijaliitto.
- Åkerholm, J. (1982): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1982:4, 333—336.
- Vartia, P. (1984): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1984:4, 359—361.
- Vartia, P. (1988): »Puheenvuoro», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1988:4, 365—366.
- Vickers, B. (1989): *In Defence of Rhetoric*. Guildford and King's Lynn, Oxford University Press.
- Viinanen, I. (1991): »Vuoden 1992 budjettiesitys», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1991:4, 411—416.